

OSZTÁLYOZÁS

3. Nemzetközi Osztályozáskutatási Tanulmányi Konferencia

A 3. Nemzetközi Osztályozáskutatási Tanulmányi Konferenciát Bombayben 1975.január 6-11. között tartották.

A konferenciát a FID/CR rendezte a FID/LD-vel és a FID/TM+OM-mel együttműködésben. Rendezésében részt vett az UNESCO, az Indiai Nemzeti Tudományos Dokumentációs Központ /New Delhi/ és a Sarada Ranganathan Könyvtártudományi Alapítvány /Bangalore/; a vendéglátó a Bhabha Atomkutató Központ, Trombay, Bombay volt.

A konferencia témája: "Szakrendezési rendszerek világméretű információs hálózatok számára". 57 tanulmány érkezett be a konferencia alábbi speciális tárgyairól:

I. NYELVÉSZETI KUTATÁS AZ OSZTÁLYOZÁSBAN ÉS AZ INFORMÁCIÓELEMZÉSBEN /7 tanulmány/

- Nyelvészeti problémák a természetes nyelvű interaktív kereső rendszereknél /3 tanulmány/
- Input-output problémák a több nyelvű információs hálózatokban /1 tanulmány/
- A feltárás és a hozzáférés nyelvei az adatfeldolgozás és a keresés vonatkozásában /2 tanulmány/
- Az osztályozás szemantikai és fogalmi alapjai /2 tanulmány/

II. ÚJ FEJLEMÉNYEK AZ OSZTÁLYOZÁSELMÉLETBEN AZ OSZTÁLYOZÁS ÉS MÁS KAPCSOLÓ MECHANIZMUSOK SZEREPÉNEK KÉRDÉSÉBEN A VILÁGMÉRETŰ INFORMÁCIÓS HÁLÓZATOKKAL KAPCSOLATBAN /45 tanulmány/

- Kutatás az osztályozás elméletéről és a tárgyi reprezentációkról az információs rendszerekben /17 tanulmány/
- Kutatás a gépi osztályozásról és indexelésről /9 tanulmány/
- Az osztályozás használata a számítógépi alapozású információs rendszerekben /4 tanulmány/
- Átfogó szakrendezési rendszerek kifejlesztése mint az SRC /Standard Reference Cod = Szabványos Tárgyköri Jelzet/ a világméretű információs hálózatokban /UNISIST//2 tanulmány/
- Tárgyszavak, tezauszok és hasonló feltáró eszközök rendszereinek kialakítása és e rendszerek alkalmazásának lehetősége a világméretű információs hálózatokban /13 tanulmány/

III. A KORSZERŰ TECHNIKA HATÁSA AZ INFORMÁCIÓS RENDSZEREKRE /5 tanulmány/

- A közzétett tudás hozzáférhetőségének problémái a gyors cselekvésre irányuló információhasználat céljaira és a megoldások /1 tanulmány/

- Szakrendezési problémák döntési helyzetekben, távol a potenciális információforrásoktól /4 tanulmány/.

A tanulmányok előnyeit előre szétosztották a konferencia résztvevői között. A tanulmányokat és a konferencia tárgyalásait tartalmazó kötet várhatóan 1976-ban fog megjelenni.

23 országból 121 személy vett részt a konferencián: külföldi közreműködők 43-an, külföldi megfigyelők 8-an, indiai közreműködők 12-en, indiai megfigyelők 58-an.

A konferencia főbb eredményei és ajánlásai az alábbiakban olvashatók.

Rasmus MØLGAARD-HANSEN-nek, a FID/CR tiszteletbeli elnökének és a konferencia designált elnökének kényszerű távollétében dr. Helmut ARNTZ professzor, a FID elnöke, látta el a konferencia elnöki tisztét, és tartotta meg az elnöki beszédet.

Dr. R. RAMANNA, a Rhabba Atomkutatói Központ /Bombay/ igazgatója nyitotta meg a konferenciát. Dr. A. RAMACHANDRAN, az indiai kormány tudományos és műszaki minisztere diszvendégként volt jelen a megnyitó ülésen és mondott beszédet ez alkalommal.

Eric de GROLIER professzor, a Dokumentációs Technika Országos Intézetének /a Mesterségek Országos Konzervatóriuma keretében, Párizs/ főtájkára róta le kegyeletét dr. S.R. RANGANATHAN emléke előtt.

A. NEELAMEGHAN professzor, a FID/CR elnöke és a konferencia nemzetközi szervező bizottságának elnöke üdvözölte a résztvevőket.

S. PARTHASARATHY, az INSDOC /Delhi/ megbízott tudományos munkatársa és a konferencia nemzetközi szervező bizottságának társelnöke, köszönetnyilvánítási indítványt terjesztett elő.

Eredmények és ajánlások

1. BEVEZETÉS

11. A konferencia célja

A 3. Nemzetközi Osztályozáskutatási Tanulmányi Konferencia fő céljai a következők:

1/ Vizsgálni /a/ az információs és a számítógépi technológia, a kommunikációs eszközök és /b/ a releváns nyelvészeti, pszichológiai, általános rendszerelméleti és viselkedéstudományi tanulmányok alkalmazásának hasznát és hatását az osztályozásra, az indexelésre és egyéb információrendszerezési eljárásokra, különös tekintettel a világméretű információs hálózat tervezésére és fejlesztésére; és

2/ Ajánlások kidolgozása a kutatás területeire.

12. Az UNESCO kezdeményezése

Mint hogy az Egyesült Nemzetek és szakosított testületei mint az UNESCO, UNDP, FAO, WHO támogatják és előmozdítják a nemzetközi, regionális és világméretű együttműködéses programokat a természettudomány, technika, környezeti tanulmányok, egészségügy, kultúra, oktatás, közgazdaság és egyéb társadalomtudományok területén, és más állami és nem állami szervezetek hangsúlyt tesznek és felszólítanak a tudás, a tapasztalat és az erőforrások széles körű megosztására a nemzetek, a társadalmi csoportok és az egy vagy több országbeli egyének között,

ez a konferencia elismerését fejezi ki az UNESCO-nak az általa kezdeményezett UNISIST programért, amelynek célja a tudás és a tapasztalatok megosztásának megkönnyítése minden ember között, egy világméretű információs hálózat létrehozásával, felhasználva a tájékoztatástudomány és -technológia, a számítógéptudomány és -technológia, a kommunikáció stb. vívmányait és

ebben az összefüggésben ez a konferencia figyelembe veszi az UNISIST programokat: /a/ a BSO /Broad System of Ordering = Átfogó Tárgyköri Rendszerezés/ kifejlesztését, amely megkönnyitené az információs rendszerek kapcsolódását és összekötését és /b/ olyan irányelvek és mechanizmusok megfogalmazását, amelyek elősegítik a különböző indexelési és osztályozási rendszereket, teaurusz rendszereket alkalmazó információs rendszerek kompatibilitását és/vagy konverzióját; ajánlja a konferencia, hogy az ilyen tervezeteket és programokat a szakrendezési rendszerek tárgyában folytassák és erősítsék, mivel ezek hozzájárulnak a világméretű információs hálózat céljainak eléréséhez.

2. UJ IRÁNYZATOK

21. Tezauruszépítés

A 2. Nemzetközi Osztályozáskutatási Tanulmányi Konferencia /Elsinore, Dánia, 1964.szept./ óta eltelt 10 évben jelentős kutatási és

fejlesztési munkát végeztek az osztályozás, indexelés, tezauszépi-tés és egyéb információrendszerezési módszerek területén.

Említeni kell a tezauszok és speciális osztályozási sémák kialakítását a tudás sok területén. Számos monográfia, jelentés és tanulmány jelent meg erről a tárgyról. Megfogalmazást nyertek a tezauszok és osztályozási sémák építésének irányelvei és szabványai. Míg a korai tezauszok inkább betűrendi szerkezetűek voltak, az évtized második felében készült tezauszok a fogalmak/kifejezések szisztematikus táblázataival is rendelkeztek s így a fedett szakterület szerkezetének jobb áttekintését és megértését tették lehetővé.

Tezauszok és osztályozási sémák keletkeztek sok szűk szakterületen, ennek eredménye a mikrotezauszok és speciális osztályozási sémák sokfélesége. A mikrotezauszok, osztályozási sémák stb. összekapcsolása céljából, az átfogó indexelés és a "tetőosztályozás" eszközeként kísérleteket végeztek és folytatnak makrotezauszok és átfogó szakrendezési rendszerek kialakítására, amelyek felölelik a tudás minden területét.

A több nyelvű tezauszokról folytatott vizsgálatok és a nemzetközi információrendszerek számára ilyenek készítése, jelzeteles vagy kódolás bevezetését eredményezte a különböző nyelvű deskriptorok jelölésére. Ezzel RANGANATHAN három munkaszintjét - gondolati szint, szóbeli szint, jelzetelesi szint - valósítja meg a tezauszépítésben. A filozófia, pszichológia, nyelvészet, általános rendszerelmélet és viselkedéstudomány területéről nyert indíttatások hatására végzett interdiszciplináris tanulmányok új belátásokhoz vezettek ebben a tekintetben.

22. Osztályozási és indexelési módszerek

A fazettás elemzés és szintézis kidolgozása modellek/formulák megfogalmazásához vezetett a dokumentumban testet öltött tárgystruktúra reprezentációjára. Ez viszont elősegítette az indexelési rendszerek kialakulását, például a lépcsőzetes indexelés változatai, a PRECIS és a POPSI /posztulátumra alapozott permutált tárgymutató/ általánosítottabb formája. Alapvető munka folyik a tárgyrepresentáció formalizált szintaktikai strukturájának kialakítására, az indexelési rendszerekben való alkalmazás céljaira.

23. Géppel olvasható katalógusok

Több már meglévő általános osztályozási rendszer: a Dewey-féle DDC*, az UDC**, a CC*** és a Bliss****revízió mentek át és egy új,

* Dewey-féle Tizedes Osztályozás; ** Egyetemes Tizedes Osztályozás;
*** Ranganathan-féle Kettőspontos Osztályozás; **** Bliss-féle Bibliográfiai Osztályozás.

a BBK* született meg. A géppel olvasható katalógusszolgáltatások mint a MARC és hasonló együttműködéses katalogizálási rendszerek tudatosították a könyvtárosokban, hogy nem igen kell osztályozniuk a könyveket, ha azt a rendszert használják, amely a géppel olvasható rekordon van, de ugyanakkor szabadságukban áll bármilyen más rendszert használni. Új gondolatok is felmerültek jobb osztályozási sémák kifejlesztésére, különösen a könyvek felállításának céljaira.

24. A szakterületek kialakulásának módjai

Növekvő hangsúly esett az új interdiszciplináris és intradiszciplináris szakterületek kialakulásának elméleti vizsgálatára, mert ezek problémákat vetnek fel az osztályozásban. Az együttes hivatkozások gyakoriságának számítógép segítségével való átfogó vizsgálata értékesnek bizonyult a fogalmak közti kapcsolatok és teljes szakterületek tanulmányozására.

25. Értékelő vizsgálatok

Az információkereső rendszerek teljessége, pontossága, költség-hatékonyasága, könnyű használata és más jellemzői értékelésére egzaktabb módszereket fejlesztettek ki.

26. Terminológia

A kutatás számára általánosan elfogadott terminológia szüksége a szakértők közötti egyértelmű kommunikációban, különösen a szakrendezési rendszerek és általában a tájékoztatástudomány és dokumentáció területén, növekvő mértékben tudatosult. Az INFOTERM Bécsben és az ISO/TC 37 3.sz. Munkacsoportjának munkája szolgálják a terminológiai szabványosításra irányuló erőfeszítéseket a szakterületen.

3. EREDMÉNYEK ÉS AJÁNLÁSOK

31. A szakrendezési rendszerek tervezésének általános aspektusai

A konferencia elismeri a technológiai vívmányok hatását, amelyek

* A szovjet Könyvtári-Bibliográfiai Osztályozás

lehetővé tesznek

/a/ on-line számítógépi információs rendszereket;

/b/ a távközlés és a mesterséges bolygók általi kommunikáció felhasználását az információs hálózatok kialakítására világméreteken;

/c/ információellátást nemcsak a különböző szakterületek és szakmák specialistái számára, hanem magánemberek számára is mindennapi problémáik megoldásában; és

/d/ számítógépi nyomdatermékeket és mikroformákat.

Mindezek a vívmányok, különösen az on-line interaktív információs rendszerek új kihívást jelentenek az osztályozási szakértők és az információkereső nyelvek tervezői számára, mivel egyre inkább megvalósíthatónak látszik a természetes nyelvek használata a rendszer inputjaként és outputjaként.

Az on-line interaktív rendszerek megkivánják, hogy a használó, különösen, ha nem előkészített keresési módszert használ, keze ügyében találjon olyan keresési segédeszközöket, mint a következők:

/a/ a fogalmakat /tárgyakat/ és a kapcsolt kifejezéseket tartalmazó polihierarchikus fazettás osztályozási rendszerek;

/b/ tárgymutatók;

/c/ a szavak együttes előfordulásának adatai, amelyek nemcsak a dokumentumokra, hanem az éppen használt keresési stratégiára vonatkoznak;

/d/ táblázat a fogalmak és kifejezések statisztikai asszociációjáról;

/e/ szemantikai grafikonok; és

/f/ hivatkozási bokrok adatai vagy táblázatai.

A konferencia ajánlja:

1. Intenzíven és részletekbe menően kutatni kell ezeknek a keresési segédeszközöknek, kialakításuk módszereinek és a használóközpontu on-line interaktív rendszerekben való felhasználásuknak speciális módozatait.

2. Vizsgálni kell a lehetőséget, hogy a használó a saját természetes nyelvén keressen a prekoordinált szótárakat alkalmazó adatbázisokban.

3. További kutatás szükséges olyan tárgyrepresentáció vagy fogalmi kódolási rendszer kifejlesztéséhez, amely minden nyelvtől független, figyelembe véve a FID/SRC Munkacsoport és az ISO/TC 46 eddi-

gi munkálatait. Ezt a rendszer belső kódjaként lehetne alkalmazni. A több nyelvű hálózatok tervezésével kapcsolatos problémákat, amelyekben egyes adatbázisok természetes nyelveket használnak, szintén vizsgálni kell.

4. Mutatót kell készíteni az adatbázisokhoz. Ezek minden kérdésnél jelzik a használónak, hogy az on-line módon elérhető adatbázisok közül melyik adja a legjobb eredményt. Az adatbázis-mutató szótárának megszerkesztésével felmerülő problémákat is vizsgálni kell.

5. Az információs hálózatokban való felhasználásra szánt szakrendezési rendszerek kritériumainak megfogalmazása és ellenőrzése. Ilyen kritériumok:

egyszerűség /minél szélesebb körű a kiszolgált populáció, annál egyszerűbbnek kell lennie a rendszernek/;

több célú orientáció;

rugalmasság: a használói igény változásaihoz való alkalmazkodás a tájékoztatás világában;

több nyelvű adatbázissal és különböző információkereső rendszerekkel való működési képesség;

minimális billentyűleütési igénnyel az általános típusu input-tévedések felismerésének és javításának csökkentése;

a használó pozitív megsegítésének képessége, olyan utakra vezetve őt, amelyen valószínűleg eljut a releváns információhoz;

arra való képesség, hogy nem konvencionális, de a használónak kényelmes módon lehessen a kereséseket megejteni.

6. Világosan meg kell különböztetni az osztályozási rendszereket aszerint, hogy:

/a/ a dokumentumok felállítására;

/b/ a dokumentumok helyettesítőinek /pl. katalóguscéduláknak/ elrendezésére;

/c/ automatizált vagy félig automatizált információkereső rendszerek céljaira;

/d/ tény- vagy adatkeresésre szolgálnak.

7. A szakrendezés problémái alternatív megoldásainak vizsgálata a különböző típusu információs rendszerekben, mint diszciplinára orientált, feladatra orientált, közvetítő és üzemszervezési rendszerek; integráló módszerek kikísérletezése a világméretű információs hálózatokban a produktumok /anyagok és termékek/, a mesterségek és szakmák stb. számára.

8. A szakrendezési rendszerek tanulmányozásának gazdasági aspektusai a rendelkezésre álló költségvetés, a rendszerek használá-

tára fordítandó szellemi erőfeszítés és idő szempontjából.

B. ALAPKUTATÁS A SZAKRENDEZÉSI RENDSZEREK TERVEZÉSÉNÉL

Eddig az osztályozási sémákat, a tezauruszokat és egyéb tárgyi feltáró eszközöket általában többé-kevésbé ad hoc alapon tervezték, amely gyakran a napi divatot követte vagy előítéleteken és szubjektív ismereteken alapult. A kutatás igen gyakran alkalmazott jellegű volt és a szakrendezési rendszerekkel kapcsolatos alapkutatót - kevés kivétellel - elhanyagolták.

A konferencia ajánlja a szakrendezési rendszerekre irányuló alapkutatót, kvantitatív adatok, szemantikai, nyelvészeti, logikai és matematikai modellek felhasználásával, a szakrendezési rendszerek és kapcsoló módszerek tervezését a világméretű információs hálózatok számára, valóban tudományos alapon. Ez többek között a következőket vonja maga után:

a géppel olvasható adatbázisok, osztályozási sémák, tezauruszok stb. fokozott felhasználását. Ez utóbbiak legyenek géppel olvasható formában és tüntessék fel a különböző kapcsolatokat a fogalmak és elnevezésük között;

egzakt tanulmányok az információkeresésről és a használók kérdést megformáló szokásairól;

a gépi osztályozás alkalmazása hasznos kvantitatív eredmények elérésére;

kvantifikálás a világirodalom minden szakterületén végzett bibliometriai és tudományometriai tanulmányok által;

tanulmányok a szervezetek hálózatairól /kapcsolat a kutatási szervezetek, oktatási intézmények, szakmai egyesületek között/ nemzeti és nemzetközi szinten, a szakterületek közti kapcsolatok megismerésére;

makrotezauruszok készítése és használata az információs rendszerek összekapcsolására és a szakterületi átfedések tanulmányozására;

a természetes nyelvek strukturált szótárainak meglévő és új modelljeinek tanulmányozása;

a hivatkozás-bokrosítási módszerek alkalmazása a dokumentumokban megjelenő fogalmak és tárgyak asszociációjának, kapcsolatának és szerkezetének megállapítására;

a szakterületek, különösen az interdiszciplinák keletkezésének és fejlődésének tanulmányozása;

a fogalmi és a szóalapozású rendszerek összehasonlító vizsgálata;

további tanulmányok a fogalmak, a fogalmi kombinációk formáinak stb. elméletéről;

a tezauszok és az osztályozási sémák elemeinek kategóriák segítségével történő elemzése;

az egyetemes és speciális osztályozási sémák szerkezete és e strukturák összekapcsolásának módjai;

tanulmányok a tárgystruktura reprezentációjára alkalmas alapvető mondattani /szintaktikai/ strukturákról /"abszolút szintaxis"/, amelyek vagy a természetes nyelvek mondattani strukturájának alapjai vagy azoktól függetlenek.

C. A RENDSZERELEMZÉS

Míg számos tanulmány készült az információk rendszerek hatásköréről, pontosságáról, teljességéről és egyéb tulajdonságairól, szükséges az on-line információkereső rendszerek vizsgálata és értékelése, mert valószínűleg ezek lesznek a legelterjedtebbek a jövőben. A következő kérdésekre kell választ kapni:

/a/ az on-line rendszereket úgy kell-e megtervezni, hogy a keresőkérdés angol nyelvű mondatokban fogalmazandó meg, vagy inkább lefordítandó formális Boole-féle kifejezésre?

/b/ az ilyen típusú rendszerek hatékonysága eléggé nagyobb-e az egyszerűbb természetes nyelvű rendszerekénél, például az invertált file-ok vagy a szövegből vett szavak Boole-féle keresési stratégiánál? Indokolt-e a szövegelemzésre fordított többlet?

/c/ mik az on-line rendszer optimális használatának kritériumai és mit lehetne tenni a hatékony használó - rendszer közti érintkezés érdekében?

/d/ milyen problémák merülnek fel a több nyelvű adatbázisok és a több nyelvű keresőkérdések használatánál?

D. INTERDISZCIPLINÁRIS KAPCSOLATOK

A konferencia ajánlja hatékonyabb kapcsolatok és kommunikáció létesítését a jobb interdiszciplináris együttműködés biztosítására a mikro- és makro-szintű szakrendezési rendszerek tervezésében, fejlesztésében és használatában érdekelt és hozzájárulásra képes szakemberek között, a tájékoztatástudomány, a nyelvészet, a kibernetika, a szemiotika, a statisztika, a prognosztika és futurologia, az általános rendszerelmélet, a mesterséges intelligencia, a tanulás pszichológiája és a tudományok rendszertana területeiről.

A konferencia ajánlja, hogy szervezzenek egy értekezletet az illetékes FID tanulmányi bizottságokat /CR, LD, TM+OM, RI, DT/ képviselők kis csoportjának részvételével abból a célból, hogy megkönnyítsék az interdiszciplináris együttműködést és kutatást a szakrendezési rendszerek tárgyában a világméretű információs hálózatok számára, továbbá vizsgálják a területen folyó kutatási tervezetek pénzügyi támogatását.

E. KÉPZÉS

Az információrobbanás és az információs szolgáltatások kiterjesztése a használók nagyobb körére - ez jellemző a jelenre - megkívánja az információkezelés elméletének és gyakorlatának gyakori felfrissítését és hasonulását, továbbá új elméletek, irányelvek és gyakorlati megoldások megfogalmazását az információ használói változó igényeinek kielégítésére.

A konferencia ajánlja, hogy a szakemberképzés - intézményesített, informális és folyamatos - az osztályozás, indexelés, információkereső nyelvek és egyéb szakrendezési rendszerek területén, vegegyen tudomást az említett változásokról, és a megfelelő FID bizottságok, az UNESCO és a könyvtár- és tájékoztatástudományi oktatási intézmények együttes erőfeszítései segítsék a tantervek, oktatási módszerek stb. kialakítását, hogy az új igények kielégítésére megfelelő mértékben emelkedjék a munkaerő létszáma. A használók képzésének problémáit is tanulmányozni kell.

F. A FEJLŐDŐ ORSZÁGOK SZÜKSÉGLETEI ÉS PROBLÉMÁI

A konferencia felismeri és ajánlja, hogy a szakrendezési rendszerek tervezésénél és fejlesztésénél a világméretű információs hálózatok számára, a következőket kell számításba venni a fejlődő országok vonatkozásában:

/a/ az információtudatosság szintjeinek hasonlósága és különbsége az emberek között;

/b/ a rendelkezésre álló berendezés, kapacitás és infrastruktúra az információs rendszerek és szolgáltatások felhasználására;

/c/ a társadalmi-gazdasági fejlesztési tervek célkitűzései és rangsorolása a különböző országokban;

/d/ olyan szakrendezési rendszerekre van szükség, amelyek ki-egyenlítik az információs infrastruktúra hiányosságait, hasznosítják a meglévő rendszerek legjobb tulajdonságait és egyesítik a világ különböző táján kifejlesztett megfelelő technológiát.